

Drobná středověká šlechtická sídla na Zlínsku

Jiří Kohoutek, Zlín

Problematicke drobných zaniklých fortifikací (sídel nižší šlechty) v regionu jihovýchodní Moravy byla dosud věnována jen menší pozornost. Zájem o jejich poznání se projevil sice již na konci minulého století, kdy se některé tyto objekty objevily v pracích vlastivědných badatelů (např. Peck 1892, Kučera 1894), ale k jejich podrobnějšímu a souhrnnějšímu zpracování došlo až v bohužel dosud nepublikovaném soupisu I. L. Červinky „Zapomenuté hrady, hrádky a tvrze moravské“ z roku 1941. Významným přínosem v této oblasti byla monografie V. Nekudy a J. Ungera, obsahující přehled celkem 786 lokalit, která vlastně vytvořila první přehled menších feudálních sídel na Moravě a v přilehlé části Slezska (Nekuda - Unger 1981). Teprve v poslední době se objevily další dílčí studie, zaměřené především na průzkum drobných sídel šlechty, a to především na základě rozboru a vyhodnocení písemných pramenů (např. Pokluda 1993, 115 - 240). Jen v rámci zlínského okresu lze napočítat více než dvacítku objektů, které bychom mohli přiřadit ke skupině sídel drobné šlechty (tvrzím), ať již částečně dochovaných v terénu, a nebo uváděných v písemných pramenech. V tomto příspěvku bychom chtěli doplnit a upřesnit některé údaje, uváděné v již zmíněné publikaci V. Nekudy a J. Ungera a pokusit se o alespoň základní vývojovou analýzu těchto fortifikací na zlínském regionu s přihlédnutím k situaci v širším rámci jihovýchodní Moravy.

Drobnější opevnění, předcházející sídlům nižší šlechty, která vznikla ve 13. a 14. století a která byla v písemných pramenech vesměs označována jako tvrze (munitio, Veste, apod.), lze v oblasti jihovýchodní Moravy předpokládat již od konce 12. stol. S největší pravděpodobností lze k nim přiřadit opevněný dvorec zaniklé středověké osady Zábřacany u Uherského Hradiště (Snášil 1981, 309), jehož výzkum nám tak může potvrzovat existenci oněch „milites“, uváděných v pramenech již ve druhé polovině 12. století, nebo „viri nobiles minores“ ve statutech knížete Konráda Oty z konce 12. století. Zda však lze do tohoto období datovat i další lokality, jako např. Ordějov nedaleko Bystřice pod Lopeníkem (Měřínský 1976, 219-220) či Vlčnov „Vala“, Košíčky. „Sklepisko“, eventuálně tzv. Dolní hrádek u Velehradu (Hrubý a kol. 1956, 30 - 32), nelze prozatím bezpečně rozhodnout.

Po zániku existence jednotlivých moravských údělů (Brněnsko, Olomoucko, Znojensko) a rozpadu staré hradské soustavy na přelomu 12. a 13. století dochází na území Moravy k řadě strukturálních změn, projevujících se v novém organizačním uspořádání moravského markrabství a vytvořením nové provinční správy, která ne vždy navazovala na původní správní strukturu (Kohoutek 1995, 121). V průběhu první poloviny 13. století se také vytváří vrstva nové moravské nobility, objevující se v písemných pramenech v blízkém okolí panovníka (král Přemysl Otakar I., markrabě Vladislav Jindřich) pod označením „barones“ a nebo „domici“. Příslušníci této vrstvy šlechty byli převážně zeměpanskými úředníky a správci královských hradů (Brumov, Buchlov, apod.) s řadou významných funkcí („gubernator provinciae“). Po polovině 13. století dochází k pozvolnému rozpadu větších územních celků (provincií) s centry na královských hradech a vzniká celá řada menších feudálních statků v držení jednotlivých manů původních královských hradů nebo olomouckého biskupství (Kohoutek 1993, 177-178).

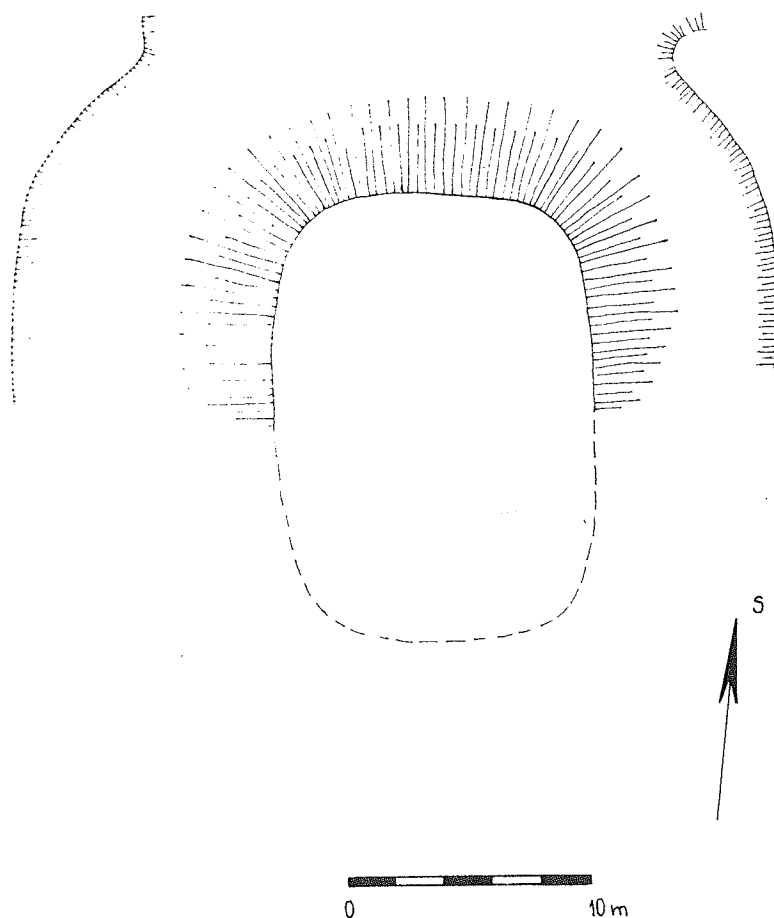
Jednotlivé lokality, které bychom mohli v rámci zlínského regionu zahrnout k typu menšího středověkého opevněného sídla nebyly dosud systematicky zkoumány. Archeologicky byla na Zlínsku zkoumána pouze ve čtyřicátých letech tohoto století tvrz na katastru obce Lužkovice a později (rok 1989) byl proveden zjišťovací výzkum na již téměř zničené lokalitě v Tečovicích (Kohoutek 1993, 175). Výzkum, který realizoval I. Borkovský v roce 1940 na zlínském hradě, není do tohoto výčtu zahrnut, neboť se v tomto příspěvku chceme zabývat jen lokalitami, které jsou v písemných pramenech označovány vždy jen termínem municio (tvrz), a nejsou zde zařazeny ty lokality, které jsou alespoň jednou označeny termínem castrum (hrad), i když se svým charakterem blíží spíše tvrzím než vyspělým feudálním sídlům - např. Zlín, Šarovy, Napajedla, apod. (Kohoutek 1995, 108).

Z ostatních lokalit, které bychom mohli zahrnout pod označení tvrze, pocházejí vesměs jen náhodilé nálezy, získané buď náhodně, a nebo při povrchové prospekci (v některých případech ani není jisté, zda povětšinou již dříve získané nálezy opravdu souvisejí s udanou lokalitou, např. Vlachovice). Výjimkou jsou pouze předměty získané při zjišťovací sondáži v areálu slavičinské tvrze, která zde proběhla při celkové rekonstrukci nádvoří dnešního zámku v roce 1979.

Pokusíme-li se o celkový přehled doposud známých lokalit v rámci zlínského regionu, resp. jeho širšího okolí, získáme následující obraz:

Lipina - tvrzíště, resp. jeho nepatrné pozůstatky se nacházejí v poloze s pomístním názvem „Na zahradě“ v jižní části intravilánu obce (obr. 1). Původní jádro tvrze je dosud dochováno pouze na severní straně tvrzíště,

kde tvoří vyvýšeninu nad okolním terénem kolem 1,5 m. Lze předpokládat, že původně mělo jádro tvrže obdélníkový půdorys o rozměrech 20 x 11 m. Příkop i val, které byly patrné ještě na počátku tohoto století, nejsou v současnosti téměř zjistitelné (poloha tvrziště je intenzivně obdělávána). Při provedené prospekci byla získána nevýrazná kolekce redukčně vypalované hrnčiny, zdobené horizontální šroubovicí, kterou lze obecně zařadit do období 14. a počátku 15. století. Tvrz byla sídlem vladyckého rodu s přídomkem „z Lipiny“, který vystupuje v písemných pramenech 15. století, např. Oneš z Lipiny na stížném listu české a moravské šlechty do Kostnice.

Obr. 1. Lipina. Podle M. Richtra

Lužkovice - lokalita na pravém břehu řeky Dřevnice, zbudována na nevysoké ostrožně vybíhající jihozápadním směrem. Lokalita je v současnosti zcela zastavěna, dochovalo se pouze vlastní jádro obdélníkovitého půdorysu o rozměrech 33 x 27 m a částečně také val z východní, nejvíce ohrožené strany. V roce 1940 zde proběhl archeologický výzkum pod vedením vlastivědného pracovníka J. Žíly, kdy byla získána početná kolekce archeologického materiálu, umožňujícího datovat existenci lokality od druhé poloviny 13. století do poloviny 14. století (Kohoutek 1993, 172 - 175).

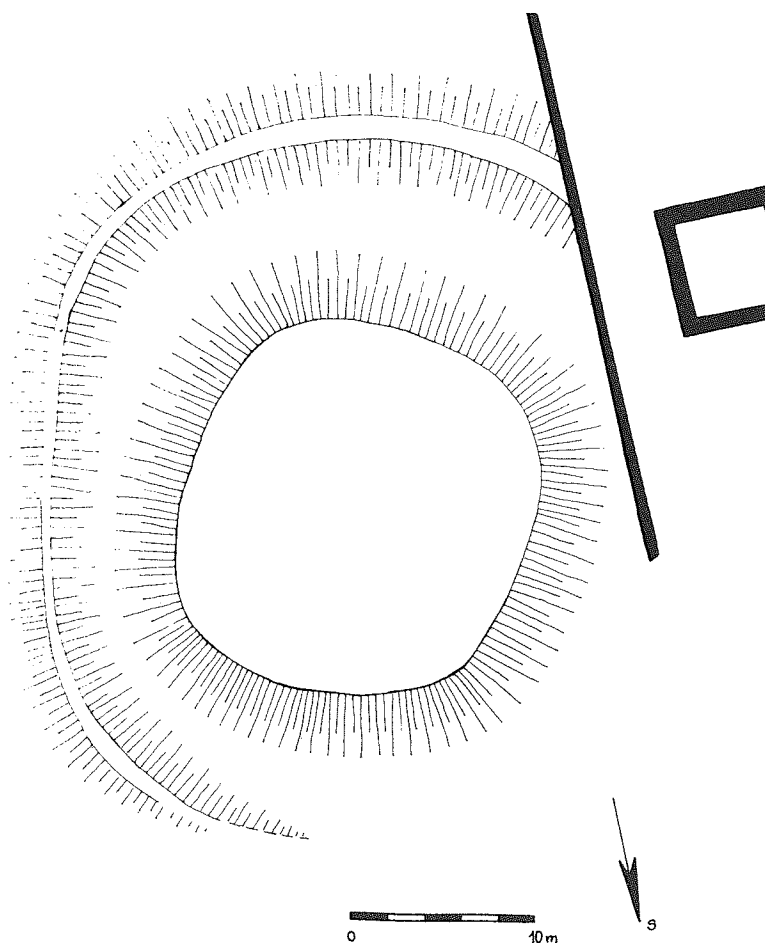
Podhradí - poměrně dobře dochované tvrziště v údolí jihovýchodně od Pohořelic. Ke stavbě opět vybrána nevýrazná ostrožna, vlastní jádro tvrže oválného půdorysu o maximální délce průměru přes 33 m, obehnané příkopem a vnějším valem. Vznikla patrně na přelomu 13. a 14. století (konec 13. století?) a konečný zánik lze dle získaného archeologického materiálu klást až na počátek 16. století (Kohoutek 1993, 168). Byla sídlem drobných šlechtických rodů, např. vladykové z Měnína, z Malenovic a nebo z Krumsína.

Slavičín - tvrz stála v místech dnešního zámku ve středu obce. Archeologickou sondáží v roce 1979 se podařilo prokázat existenci dřevěné srubové stavby v prostoru dnešního nádvoří, datovanou dle keramických nálezů do druhé poloviny 14. a první poloviny 15. století. Současně byly objeveny i pozdně gotické fragmenty

ostění portálu, zdobené oblounem s plastickou lištou, které potvrzují stavební činnost na tomto místě na přelomu 15. a 16. století, kdy Slavičín získali Podmaničtí z Podmanína.

Tečovice - lokalita v poloze „Hradištěk“ je dnes již prakticky zničena. Dodatečným záchranným výzkumem v roce 1989 bylo zjištěno, že v západní části vlastního jádra tvrze téměř kvadratického půdorysu (rozměry 28 x 25 m) stála v první polovině 14. století věžovitá stavba patrně obdélníkovitého půdorysu o rozměrech stran přes 10 x 6(?) m. Tečovická tvrz vznikla patrně na konci 13. století a zanikla v průběhu druhé poloviny 14. století. Byla sídlem vladyckého rodu z Buňova a Tečovic erbu ostruhy, z něhož pravděpodobně pocházel známý reformátor Jan Milíč z Kroměříže (Kohoutek 1993, 169 - 172).

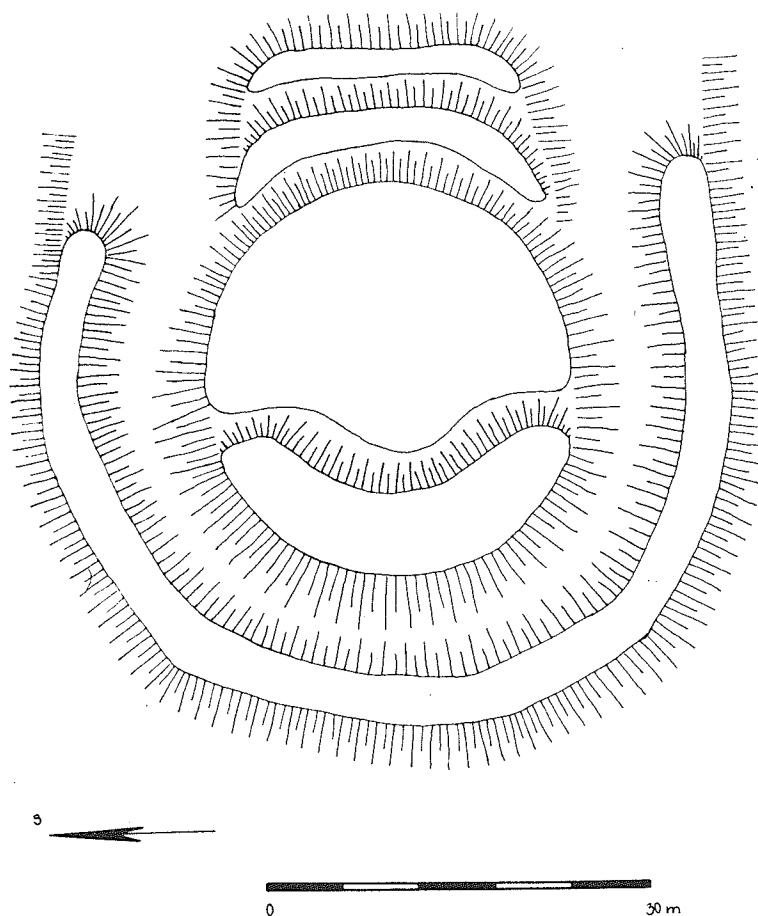
Tlumačov - tvrz stávala patrně jižně od dochovaného kostela sv. Martina, jehož výstavbu (presbyterium) lze klást do sedmdesátých let 13. století, v místech pozdějšího tzv. panského domu. Při sondážním průzkumu v roce 1991 se zde podařilo zachytit základové zdivo z lomového kamene, jehož základová vrstva byla překryta kulturní vrstvou, obsahující keramické fragmenty z konce 14. a 15. století. Jedná se tedy nepochybně o pozůstatky původního panského sídla v Tlumačově, i když v písemných pramenech je tvrz v Tlumačově uváděna až k roku 1527 (Kohoutek 1993a, 91).

Obr. 2. Újezd. Podle M. Richtra

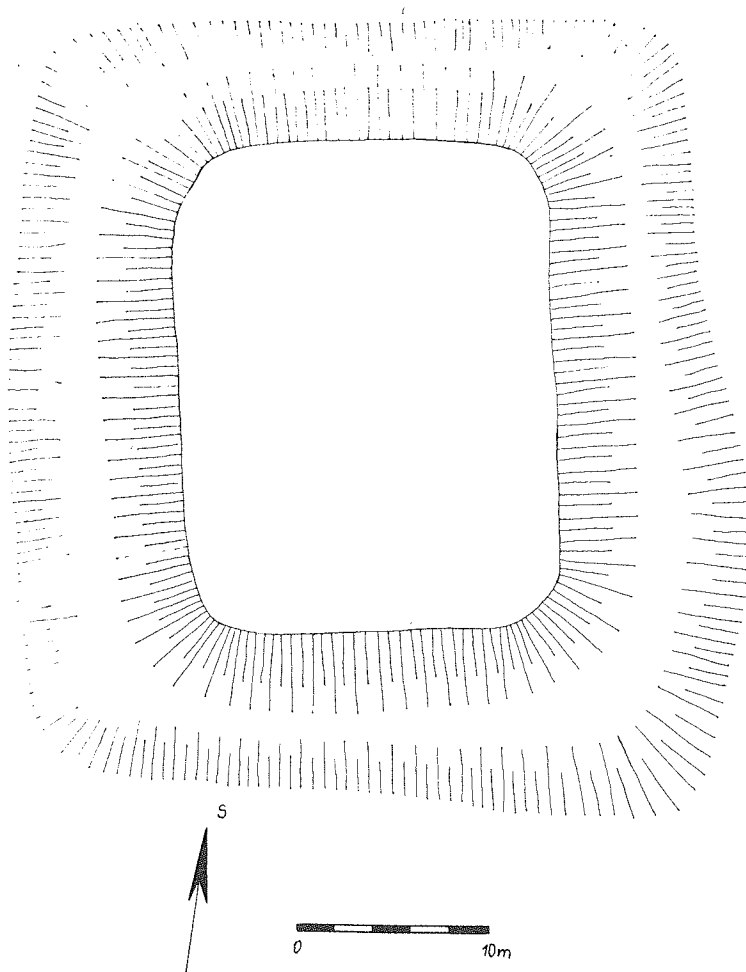
Újezd - tvrz je situována v těsné blízkosti východně od kostela sv. Mikuláše v centru dnešní obce. Poloha tvrziště je označována jako „Hradištěk“. Jádru tvrže je pravidelného kvadratického půdorysu se zaoblenými rohy (délka jedné strany přesahuje 20 m). Příkop i vnější val se nejlépe uchovaly na jižní a jihozápadní straně lokality (obr. 2). Příkop zde dosahuje šířky 10 - 20 m, hloubka příkopu se pohybuje mezi 2,5 až 3 m a výška vnějšího valu dosahuje téměř 2,5 m. Z tvrže údajně pochází nález železného klíče. V písemných pramenech vystupuje Újezd poprvé ve známém falzu zakládací listiny vizovického kláštera Rosa Mariae - Smilheim, hlásícího se k roku 1261 („Wilperke ... sive Vgesd vocatam“). Další osudy lokality nejsou známy, o existenci tvrže nejsou žádné písemné zprávy. Údaje o existenci tvrže v letech 1415 - 1531 jsou mylné (Nekuda - Unger 1981, 298), neboť v tomto případě se jedná o jinou lokalitu (Újezdec u Luhačovic). Jak je patrné z listiny z roku 1261, byl Újezd zřejmě městečkem s farním kostelem a jeho význam poklesl teprve v následující době.

Vlachovice - na katastru obce se nacházejí pozůstatky dvou tvrzišť, z nichž nepochybně starší je lokalita, která byla objevena vlastivědnými pracovníky ze Slavičína až v sedmdesátých letech tohoto století. Tvrz byla zbudována na východním svahu kopce „Hradisko“ (kóta 474 m), na jehož temeni však nejsou žádné stopy po fortifikaci. Jádru tvrziště má téměř pravidelný oválný půdorys o průměru 30 m. Ze západní, severní a jižní strany chrání lokalitu příkop o šířce kolem 8 m a vnější val o výšce kolem 2,5 metru. Pouze z východní strany, kde svah spadá příkře do údolí Vlárý, opevnění chybí, v terénu jsou patrné pouze náznaky dvou uměle upravených plošin (terasy?). Zajímavým útvarem je srpovitá vyvýšenina o šířce téměř 8 m při západním okraji jádra lokality, snad jde o zbytek fortifikace, chránící původně vladickou starší tvrz z nejsnáze přístupné strany (obr. 3). Z lokality doposud nepochází žádný prokazatelný archeologický materiál, pouze ve slavičínském muzeu byly uloženy keramické fragmenty, datovatelné do skupiny vyspělé středověké keramiky, typické na východní Moravě ve 14. a na počátku 15. století, které měly údajně pocházet z této lokality.

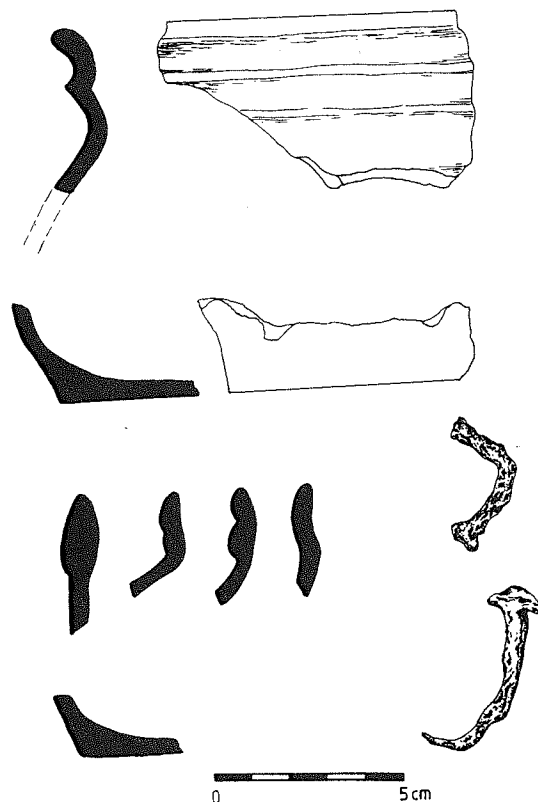
Obr. 3. Vlachovice - Hradisko. Podle M. Richtra

Druhou vlachovickou tvrzí je lokalita v poloze „Vala“ (někdy nesprávně označována pojmem „Kaštýl“). Leží při jižním okraji intravilánu obce, při silnici směrem na Vrbětice. Vlastní jádro tvrziště přesahuje okolní terén říční nivy Vlárý téměř o 3,5 m a v půdoryse má tvar obdélníka o delší straně kolem 27 m a kratší straně o délce přes 20 m. Celé jádro je obeháno původně vodním příkopem o celkové šířce kolem 6 - 8 m a vnějším valem, který se zejména na západní straně dosud dochoval do výšky téměř 1,5 - 2 m (obr. 4).

Obr. 4. Vlachovice - Vala. Podle M. Richtra

Při povrchové prospekci se podařilo z plochy vlastního jádra tvrziště získat kolekci oxidačně vypalované hrnčiny, na vnitřní straně povrchu se objevuje poleva žluté a zelené barvy, zastoupeny jsou i zlomky glazovaných kachlů (obr. 5). S největší pravděpodobností se v tomto případě jedná o lokalitu, k níž se vztahuje jednak unikátní popis dosud dochované tvrže ve Vlachovicích v roce 1677 (Kulíšek a kol. 1988, 107 - 111) a která sehrála svou roli ještě za Rákocziho povstání na počátku 18. století (Pluska 1926). Je víceméně zřejmé, že v případě Vlachovic došlo po zániku původního sídla na východním svahu „Hradiska“ k výstavbě nové tvrže v poloze „Vala“. Bez provedení archeologického výzkumu lze zatím jen hypoteticky předpokládat, že k této změně mohlo dojít někdy v průběhu 15. století. Vlachovice byly v letech 1333 až 1544 sídlem rodu Vlachovských z Vlachovic, poté byly vesměs v držení šlechty převážně uherského původu (Aranyiové, Jakušičové) a v roce 1638 byly připojeny k brumovskému panství (Pokluda 1993, 201 - 214).

Obr. 5. Vlachovice - Vala. Nálezy keramiky a hřebíků uložené v muzeu ve Slavičíně

Žeranovice - jedno z nejlépe dochovaných tvrzišť v rámci zlínského regionu. Lokalita je situována v poloze „Hrádek“ na rozhraní katastrů obcí Racková a Žeranovice, asi 1,5 km severně od Rackové. Dochovalo se jádro kvadratického půdorysu o délce stran téměř 30 x 26 m se zaoblenými rohy, horní plató jádra převyšuje okolní terén téměř o 8 m. Val, obepínající jádro tvrziště, je sice na jižní straně již značně porušen, ale na ostatních stranách dosahuje ještě dnes výšky téměř 4 m. Příkop dosahuje šířky přes 15 m (Nekuda - Unger 1981, 325 - 327). Při sondážním průzkumu zlínského muzea u severního okraje vlastního jádra lokality byly zjištěny pozůstatky srubových staveb na kamenné podezdívce, spolu byla získána početná kolekce převážně keramického materiálu, datovaného od konce 13. do poloviny 15. století (dosud nepublikováno). Vladykové ze Žeranovic vystupují v písemných pramenech již na konci 13. století, na význam žeranovického panství a jeho sídla upozorňuje ta skutečnost, že je v roce 1342 získal jako královský majetek markrabí Karel.

Vedle těchto lokalit, které se částečně uchovaly až do dnešních dob, se ve zlínském regionu objevují další tvrže, jejichž existenci máme doloženu pouze písemnými prameny a z nichž se nedochovaly žádné zřetelné pozůstatky.

Jestřabí - v písemných pramenech připomínána poprvé v roce 1503 jako dědičné manství brumovského hradu, sídlem těchto manů byla tvrz, připomínaná v letech 1518 a 1520. Dnes není ani známo místo, kde stávala.

Kelníky - ve 14. a 15. století patřily k menšímu statku Částkov, v 16. století se osamostatnily a v roce 1602 se zde připomíná tvrz, která snad byla později přestavěna na pivovar (Pokluda 1992, 124).

Louky - ve 14. století patřily k tečovickému a poté k malenovickému panství, v roce 1574 se osamostatnily a jejich tehdejší držitel, Jan Bahenský z Lukova, si zde postavil tvrz, připomínanou v roce 1589. Dle Červinkova soupisu se její pozůstatky nacházely u domu čp. 65 (Nekuda - Unger 1981, 183).

Luhačovice - tvrz připomínaná k roku 1609, stála pravděpodobně v místech dnešního zámku.

Otrokovice - tvrz zbudovaná až ve druhé pol. 16. století, poprvé uváděna v roce 1574, v roce 1671 byla ještě v dobrém stavu, stávala v místě pozdějšího hospodářského dvora, jehož zbytky byly zlikvidovány v sedmdesátých letech tohoto století (nyní vinárna Sýpka, západně od původního centra Otrokovic).

Pěnkov - zaniklá osada, na jejím místě dnešní osada Karlovice jihozápadně od Malenovic. Tvrz je zde připomínána v roce 1579 jako součást hospodářského dvora (Pokluda 1993, 158).

Pohořelice - tvrz připomínána v roce 1524, patrně v areálu dosud dochovaného hospodářského dvora, byla náhradou za původní sídlo v Podhradí (Kohoutek 1993, 169).

Polichno - tvrz je uváděna v letech 1584 - 1611 (Nekuda - Unger 1981, 240, Pokluda 1993, 163), poloha neznáma.

Popov - další manský statek hradu Brumova, tvrz uváděna v letech 1503 - 1518 (osada tehdy nesla název Popův Keř), poloha neznáma.

Racková - tvrz uváděna v písemných pramenech k roku 1529 (Nekuda - Unger 1981, 253), v letech 1549 - 1561 v majetku Kokorských z Kokor, zanikla na počátku 17. století. S největší pravděpodobností stávala v intravilánu obce (pomístní název „Na dvoře“), ve starší literatuře byla často zaměňována se žeranovickou tvrzí.

Spytihněv - na přelomu 13. a 14. století zastavil král Václav II. spytihněvský statek Janovi z Hradce, ten jej pak postoupil výměnou olomouckému biskupství, což v roce 1318 potvrdil Jan Lucemburský (Pokluda 1993, 181). Ve Spytihněvi tehdy bylo opevněné sídlo („munitio“), jehož poloha je neznáma. Je otázkou, zda nebylo eventuálně využito částečně areálu bývalého mladohradištního hradiska Spytihněvgradu, ale tato možnost se jeví jako nereálná.

Štítná - dle I.L. Červinky se dochovalo severně od dnešní obce na levém břehu řeky Vlárky menší tvrzíště, které bylo na počátku tohoto století ještě dostatečně patrné. Mělo jádro oválného půdorysu o průměru kolem 20 m, příkop byl hluboký kolem 3 m a vnější val dosahoval také výšky kolem 3 m. Lokalita byla zničena při výstavbě vlárské dráhy (Brno - Trenč. Teplá). Vzhledem k tomu, že Štítná byla vždy součástí brumovského panství, lze předpokládat, že se v případě tohoto tvrzíště mohlo také jednat o popovskou tvrz (viz výše), neboť poloha lokality je blíže samotné obci Popov.

Velký Ořechov - tvrz uváděna v letech 1500 - 1614 (Pokluda 1993, 200). S největší pravděpodobností stávala v místech pozdějšího zámku (nynější škola).

Vedle výčtu uvedených objektů se podařilo povrchovým průzkumem v posledním desetiletí objevit další lokality, které bychom snad mohli považovat za pozůstatky drobných sídel středověké šlechty. Jedná se především o tzv. Hajdův hrad, severně od Vlachovic nad soutokem Sviborky a Benčice, v místech, kde se snad nacházela zaniklá středověká osada Rybník. Dále pak o lomem značně poškozenou lokalitu na levobřeží hrobické přehradní nádrže (v zatopeném údolí pod ní byla lokalizována zaniklá středověká osada Janova Lhota - trať „Janůvky“), vrchol s názvem Hrádek nad Študlovem a o pozůstatky fortifikace na moravsko-slovenské hranici na katastru obce Šanov, která je snad oním „srubem“, uváděným v písemných pramenech k roku 1495 (Pokluda 1993, 220). Všechny tyto lokality však čekají na provedení alespoň dílčího zjišťovacího výzkumu a jejich půdorysného zaměření.

Ve starší vlastivědné literatuře uváděný středověký hrádek nad Všemínou je ve skutečnosti pravěké hradisko púchovské kultury (Čížmář - Kohoutek - Langová, v tisku), u dalších lokalit, kam především lidová tradice kladla středověké objekty (např. Oberský u Ludkovic, Štýmberk u Louk, poloha Hrad nedaleko Lukovečka, aj.), se jedná vesměs o přírodní útvary bez jakýchkoli stop lidské činnosti. Pouze v případě vrchu Oberský se zatím nedá vyloučit možnost pravěkého osídlení z mladší doby bronzové (Kohoutek 1992, 169).

Pokusíme-li se závěrem o stručné shrnutí, můžeme konstatovat, že v rámci širšího zlínského regionu vznikají první opevněná sídla nižší šlechty, která bychom mohli nazvat tvrzemi, již v průběhu druhé poloviny, resp. v posledních desetiletích 13. století (Žeranovice, Lužkovice, Tečovice, event. Podhradí, starší sídlo ve Vlachovicích, Újezd, apod.). Zakládání menších sídel pokračovalo i ve století následujícím (např. Slavičín) a v kritickém období 15. století (husitské války, česko-uherská válka) došlo v převážné míře k trvalému zániku těchto starších sídel.

Nové tvrze, budované vesměs na přelomu 15. a 16. století, jsou již vždy spojeny přímo s hospodářským zázemím a jsou ve většině případů již součástí hospodářského dvora (např. Pohořelice, Racková, Otrokovice, apod.).

V případě výstavby starších sídel byla vesměs zvolena poloha na ostrožně, nebo na nepatrném výběžku ze svahu (např. Lužkovice nebo původní sídlo ve Vlachovicích). Vzhledem k minimu poznatků, které o výstavbě těchto sídel v regionu Zlínska máme (Tečovice, Podhradí), není doloženo umělé nasypání jádra z materiálu, získaného při hloubení obranného příkopu (tento materiál byl použit jen na vnější val). Obdobná situace je pravděpodobná v případě Žeranovic, Újezda, starších Vlachovic, Lužkovic apod. Pouze v jednom případě, a tím je mladší tvrz ve Vlachovicích v poloze „Vala“, došlo pravděpodobně i k nasypání tělesa vlastního jádra (motty).

Pouze podrobnější průzkum, založený na archeologické sondáži spolu s přesným zaměřením jednotlivých lokalit, může v budoucnu přinést nové poznatky o těchto svědcích naší minulosti.

Obr. 6. Vlachovice - Vala. Pohled na lokalitu od západu.

Poznámka

Historie jednotlivých lokalit je zmiňována již v publikovaných pracích (např. Kohoutek 1993, 167-180), především pak v obsáhlé studii s přehledem jednotlivých držitelů těchto objektů v rámci zlínského regionu s byt' poněkud nešťastně zvoleným názvem (Pokluda 1993, 115 - 240). Půdorysy lokalit a jejich fotodokumentace v tomto článku byly převzaty z nepublikované práce M. Řichtra, Problematika drobných fortifikací na Gottwaldovsku, realizované v rámci SVOČ v roce 1988.

Vedle Popova a Jestřebí byl manským statkem brumovského hradu také Mirošov, jelikož se však v písemných pramenech o mirošovské tvrzi nemluví, není zahrnut do přehledu. Obdobně v případě Mladotic (součást Slavičína), kdy je snad zmínka o tvrzi(?) ve druhé polovině 17. století. Spíše se však jedná o obydlí v hospodářském dvoře.

Literatura:

- Čižmář M. - Kohoutek J. - Langová J.: Hradisko púchovské kultury u Všeminy, okr. Zlín, Pravěk NŘ 3, v tisku
 Hrubý V. a kol. 1956: Přehled nejvýznamnějších archeologických lokalit Gottwaldovského kraje, Studie Krajského muzea v Gottwaldově
 Kohoutek J. 1992: Nová pravěká výšinná sídliště na východní Moravě, Pravěk NŘ 2, 261 - 273.
 - 1993: Drobné středověké fortifikace na Podřevnicku a jejich vztah ke kolonizačnímu procesu na JV Moravě, ArchHist 18, 167 - 180.
 - 1993a: Výzkum středověké tvrže v Tlumačově (okr. Zlín), Přehled výzkumů 1991, Brno.
 - 1995: Hradby jihovýchodní Moravy, Zlín.
 Kučera J. 1894: Pravěká sídliště v poříčí Vlavy, Český lid III, 556 - 562.

Kulíšek a kol. 1988: Dějiny Vlachovic.

Měřínský Z. 1976: Hradisko Ordějov u Bánova (okr. Uh. Hradiště) a otázka jeho datování, VVM XXVIII, 219 - 221.

Nekuda V. - Unger J. 1981: Hrádky a tvrže na Moravě, Brno.

Peck E. 1892: Okresní hejtmanství holešovské, Holešov.

Pluskal F. S. 1926: Památky hradu, města a panství Brumova na Moravě.

Pokluda Z. 1993: Tvrže na Zlínsku, Zlínsko od minulosti k současnosti 12, 115 - 240.

Richtr M. 1988: Problematika drobných fortifikací na Gottwaldovsku, SVOČ - katedra archivnictví MU Brno.

Snášil R. 1981: Opevněná sídliště 10. - 16. století na Uherskohradištsku, ArchHist 6, 307 - 313.

Příloha:

Popis vlachovické tvrže v poloze „Vala“ (St OA Brno, fond C8, inv.č. S 173/5)

Roku 1675, dne 6. října

Inventář založení statku vlachovského ze stránky Hr. M. Paní Hrabinky Žofie Tersačky, pátého dílu panství brumovského, která stránka hr. M. Pánu a Panu Jiřímu, hraběti Ilešházymu, též J. H. Milosti Paní Marii, hrabince Ilešházyové, rozenej hrabince Forgáčovej z Gymeše (titul) k dědictví odvedena jsouce, v nížto všelijaké věci zinventované a do tohoto inventáře zapsané, takto se nacházejí:

Ze stránky Hr. M. Paní Hrabinky Tersačky:

Na bráně společní zdvihací most, na kterém sou čepy železné 2, zdrže železné 2, babky železné 2. Na téže bráně druhé vrata dřevěná, ve dvě se otvírající, s panty železnými 4, babka železná na vratech 1. Odtud na pravé straně v síni téhož Kaštyla světnice čelední, do které sou dveře s panty železnými dvěma, plechy bez klíče, ve světnici kamna prosté červené, stůl bílý prostý, postel jedna (s puldnem?), stolice prosté dlouhé 2. Na dvou oknech skla na 4 tablích s panty, obrtlíky a pruty železné, dobré. Odtud vcházejíce do placu, na pravé ruce do pivnice (hřídlo?), na kterém dveře jsou ve dvě se otvírající panty železnými 4. Pivnice jest dvojaká, v horní pivnici, aneb přední, dveře prosté s železnými panty dvěma a hašpru železnou. V druhé pivnici dveře prosté s železnými panty dvěma, bez hašpry. Třetí pivnice bez dveří.

Studně v placi, při které jest řetaz železný, okov okovaný železem 1.

Kuchyně bez dveří, okno hrubé do placu pusté, toliko háky železné jsou na něm 2, okno druhé pusté, stoly 2, stůl malý 1, armaria v stěně bez dveří. Světnice kuchařská, dveře na ní prosté s panty železnými 2, jeden jest zlomený, kamna prosté, nehodné, armaria v stěně, bez dveří, okna pusté 2.

Světnice podle kuchyně, dveře do ní prosté s panty železnými 2, hašpra na nich železná 1, kamna zle nehodné, bečka stará, bez jednoho dna, armaria v stěně bez dveří, okna pusté 2, opěrací stoličky 2, nehodné, v té světnici koží, ničemu hodných, beraních, kozích, telecích 123, chmele v též světnici starého nehodného měřice.

Z té světnice do komory jsou dveře prosté s panty železnými 2, plech na nich nehodný, hašpra železná 1, okno pusté v komoře 1.

Z placu na pavlače schod na horní pokoje. Z pavlače do síně na levou ruku, dveře staré, bílené s železnými panty 2, na nich klička železná 1, v síni kamna staré, okna dvě, jedno pusté, na druhém dobré skla ve čtyřech tablích s železnými panty, obrtlíky a pruty.

Ze síně na levou ruku pokoj, na kterém dveře staré, s železnými panty 2, na dveřích plech a klička jest. V pokoji kamna zelená. Okna dvě, na nich skla ve čtyřech tablích s železnými pantíky, obrtlíky a pruty, stoličky 2, stoliček opěracích 4, postele 2, španělská stěna stará 1, na stěnách police nové, bílé 2. Ze světnice do komory dveře s železnými panty a plechem, v komoře okna dvě. Skla na nich dobré, na čtyřech tablích, s pantíky železnými, obrtlíky a pruty, stolice prostá 1.

Z komory do síně dveře s železnými panty a kličkou železnou. V té síni záchod, na němž dveře s železnými panty 2, klička dřevěná. Okno v síni pusté a ze síně schod na podkroví. Z té síně dveře na pavlač s železnými panty 2 a plechem, armaria v stěně bez dveří, stolice prostá 1.

Ze síně do polatí dveře s panty železnými 2, plech nehodný. V polatí kamna zle polámaná. Oken hrubých 6 a jedno malé, na kterých je skel nehodných v 4 tablích a železnými pantíky, obrtlíky a pruty 15. Na malém okně sklo bez pantíků 1. Na těchž 6 oknech pustých tabulí jest 9. Armaria v stěně bez dveří.

Z polatí dveře na pavlač s železnými panty 2 a plechem, pavlače dřevěná, s (trdlý?) okolo Kaštyli. Záchod z pavlače do kuta, dveře na něm s železnými panty.

Ze síně horní na pravou ruku do pokoje dveře s panty železnými 2, na nich plech a klička. V pokoji kamna zelená, dobré, stůl prostý, hrubý 1, stolice opěrací 2, stolice prostá 1. Okna 4, na kterých tablí 11, skla s železnými pantíky, obrtlíky a pruty jsou dobré, 3 tablí skla nehodné. Pokličky na stěně zelené 2.

Z pokoje do síně dveře s železnými panty a plechem bez kličky a klíče. Na síni okno, na kterém dvě táblí skla jsou dobré a dvě nehodné, s železnými pantíky a obrtlíky a pruty. Postel prostá 1, komín vlaský (?) 1. Záchod, na něm dveře s železnými panty a klikou dřevěnou.

Ze síně do polatí dveře s železnými panty a plechem, bez kličky a klíče, v polatí kamna dobré, okna 2, v sedmi táblách skla dobré, osmé nehodné, s železnými pantíky a obrtlíky a pruty.

V polatí kancelář, do něho dveře prosté s želez. panty a hašprů, stolice opírací 2, okna 4, na nich skla 14 tabulí dobrých a dvě nehodné, s želez. pantíky, obrtlíky a pruty.

Z polatí na pavlač dveře s železnými panty s plechem, bez klíče a kličky. Z pavlače schod dolů do placu. Na pravé ruce pod schodem záchod, při něm dveře s železnými panty.

Dolní světnice, dveře prosté s želez. panty a hašprů. V světnici kamna dobré. Okno jedno, na něm skla 3 tabulí s železnými pantíky, obrtlíky a pruty dobré, čtvrté pusté. Ze světnice do komory dveře s žel. panty, bez plechu a hašpry. V komoře okno pusté, na něm mřížka dřevěná, záchod beze dveří.

Jdouce z placu do brány, na pravé ruce světnice, do ní dveře s želez. panty s plechem bez klíče a kličky, kamna ve světnici dobré, stolice opírací 3, okna 3, na kterých skla 12 táblí, s pantíky a pruty jsou dobré, kolovrátky na nich toliko 3. Ze světnice do komory dveře s želez. panty a hašprů, armaria v ní stojí beze dveří, okna pusté 2, na záchode dveře se želez. panty a dřevěnou klikou.

Pivnice dolní na levé straně křídla, na ní dveře s železnými panty a hašprů.

Poznámka - jak je z uvedeného textu patrné, nazývala se patrně tvrz ve Vlachovicích v 17. století skutečně „Kaštýl“. V současnosti je ale lidově označován tímto názvem objekt, patrně část bývalého hospodářského dvora, do nedávna ještě stojící východně od pozůstatků samotného tvrziště, které bylo lidově vždy označováno jako „Vala“.

Zusammenfassung:

Kleine mittelalterliche Adelsitze in der Umgebung von Zlín

In der größeren Umgebung von Zlín entstehen in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts die ersten befestigten Siedlungen des niederen Adels, die als Festungen genannt werden können. Die Gründung von kleineren Siedlungen schritt auch im nächsten Jahrhundert fort. Im kritischen Zeitraum des 15. Jahrhunderts kam es im überwiegenden Maße zum dauernden Untergang dieser älteren Siedlungen. Im Falle des Ausbaus von älteren Siedlungen wurde am meisten die Lage an der Landzunge oder am Ausläufer eines Abhangs gewählt. Es wurde keine künstliche Bildung des Kernes aus dem, bei den Ausgrabungen gewonnenen Material, bewiesen. Nur im Falle der jüngeren Festung in Vlachovice (Vala) wurde der eigene Kern künstlich gebildet (motte).